

Світова політика

УДК 332.135

Кремень Т. В.*Кандидат політичних наук***ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВЛАДНІ ОБМЕЖЕННЯ
ПРОТЕСТНОГО ЕЛЕКТОРАТУ**

Висвітлюється використання соціальних медіа як інструмент політичної мобілізації мас на Близькому Сході.

Ключові слова: *людина, політика, культура, електорат, опозиція, протести*

Ситуація на Близькому Сході нагадує нам політичну обстановку на Північному Кавказі, де протестний, опозиційний електорат формувався під впливом фундаментальної нерівності макросоціальних структур, безробіття, бідності, необхідністю перерозподілу доходів [1].

За останні десять років арабський світ пройшов через найшвидшу технологічну модернізацію серед всіх держав, що розвиваються. За період з 2001 по 2009 рік використання Інтернету в Ірані зросло на 48%. В 2011 році Інтернетом користувалось 45% іранців.

Окрім зростання кількості Інтернет-користувачів, надзвичайно розширились і технологічні можливості повсякденного життя — мобільні телефони та мобільний доступ в Інтернет, які протягом тривалого часу були звичною практикою для будь-якого жителя західних держав, набули широкого розповсюдження в арабському світі буквально за декілька років. Влада заохочувала поширення Інтернету заради економічного розвитку, але намагалась утримувати контроль над розповсюдженням інформації та новинними джерелами [2].

Відповідно, зростаючий доступ до Інтернету разом з посиленням цензури призвів до формування опозиційного простору в соціальних медіа. Згідно з даними журналу Time, третина населення Близького Сходу, віком молодше тридцяти років, має вищу освіту, але жодних перспектив щодо стабільного майбутнього. Багато з них виплескують

свою фрустрацію та незадоволення в соціальних медіа, таким чином, знаходячи однодумців, яких хвилюють ті ж самі питання — безробіття, складний економічний стан держави, корупція уряду. За умови відсутності вільних та незалежних мас-медіа, фрустрована молодь вдалась до обговорення та дискусій у соціальних медіа, що призвело до ряду масових акцій протесту. Але якщо в Ірані акції закінчилися посиленням репресій з боку політичного режиму, який успішно задля цього опанував інструмент соціальних медіа, то в Єгипті вони призвели до того, що до влади прийшли радикальні ісламісти, які теж приділяють чималу увагу мобілізації своїх прихильників через соціальні медіа.

Феномен так званої твіттер-революції — серії протестів проти існуючого політичного режиму, які організовувались за допомогою мережі Твіттер — викликає суперечливі оцінки. Саме на прикладі Ірану цифрові оптимісти доводять, що нові медіа — соціальні медіа — можуть стати ключовим інструментом боротьби з репресивними режимами та мобілізації противників влади [3]. Творців Твіттеру навіть пропонували висунути на отримання Нобелівської премії миру за роль їхнього сервісу в подіях 2009 року [4].

Проте водночас приклад Ірану люблять використовувати і песимісти, які вважають, що роль соціальних медіа в демократизації тоталітарних суспільств є дуже перебільшеною [5] — так, після певної паузи іранська влада почала успішно використовувати інструменти соціальних медіа для виявлення та переслідування своїх противників.

У червні 2009 року, незважаючи на заборону масових зібрань, тисячі молодих іранців вийшли на вулиці Тегерана, Істахана та Шіраза, висловлюючи свій протест щодо президентських виборів, які вони вважали нечесними, на них було переобрано діючого президента Махмуда Ахмадінежада, а кандидат від опозиції Мір-Хусейн Мосаві програв. Ці акції протесту отримали назву «Зелений рух». Деякі з протестантів закликали до відставки духовного лідера Ірану аятоли Алі Хаменеї.

Багато учасників — більшість з них були молоді та освічені іранці — фотографували вуличні акції на мобільні телефони або знімали їх на відео, поширюючи потім отримані матеріали в соціальних медіа. Більшість новин публікувалось у Twitter, оскільки ця соціальна мережа дозволяє робити записи напрочуд швидко. Спочатку акції були мирні, але дуже скоро по протестуючим почали стріляти. Після того як у мережі були розміщені численні відеозаписи та фотографії загибелі Неди Султан, дівчини, яка брала участь у протесті, ймовірно, вона була

застрелена снайпером, — події в Ірані стали однією з ключових новинних тем в усьому світі.

Протести продовжувались протягом декількох місяців, але, незважаючи на широке освітлення їх в соціальних медіа, вони закінчились поразкою опозиції, і режим поступово повернув контроль над політичною сферою.

Роль Twitter в іранських протестах була сильно перебільшена, чому немало сприяли дії Держдепартаменту США, який у перші дні протестів звернувся до керівництва сервісу з проханням відкласти заплановані профілактичні роботи з тим, щоб не викликати перебоїв в роботі Twitter в Ірані, оскільки це — головний інструмент комунікації протестантів [6].

Але, по-перше, дуже незначна кількість іранців користувалась та користуються цим сервісом. Так, за даними Sysomos, компанії, яка проводить дослідження соціальних медіа, у червні 2009 року в Ірані було зареєстровано майже 20 000 користувачів Twitter — тобто менш ніж чверть відсотка населення Тегерана. До того ж чимало закордонних користувачів Twitter змінювали своє місце розташування в профілі на Тегеран, з тим, щоб ускладнити поліції відстежувати сторінки активістів. Переважна кількість записів про акції протесту була опублікована представниками чисельної іранської діаспори — більш ніж 3 млн. іранців проживають наразі за кордоном. Вони зіграли величезну роль в поширенні міжнародної симпатії до «Зеленого руху», але це аж ніяк не допомогло руху організувати тривалі акції протесту та мобілізувати можливих прихильників на участь в них. Більш того, акції протесту головним чином організовувались за допомогою розсилки SMS або просто шляхом усного розповсюдження інформації. Водночас, чимало іранців готові були підтримати Ахмадінежада.

Надмірне значення надається і фактору розголосу подій, які відбувались в Ірані, — звичайно, те, що писали та викладали іранські блогери, було головною новиною та темою для дискусій в соціальних медіа протягом двох чи трьох тижнів. «Зелений рух» отримав безліч моральної підтримки. Але це не викликало особливих міжнародних наслідків для уряду держави, і вже за місяць з'явилися нові теми для дискусій — так, блогосфера перейшла до обговорення страшного землетрусу на Гаїті в січні 2010 року, а потім помер Майкл Джексон. Водночас, міжнародний розголос жодним чином не впливав на рішення уряду стріляти в демон-

странтів — снайпери вбивали протестантів незважаючи на чисельних свідків з мобільними пристроями.

Децентралізована природа Інтернет-комунікацій дозволила протестуючим іранцям легко обійти цензуру та розповсюдити інформацію про те, що відбувається, за межами країни. Але вона і стала причиною того, що рух не міг діяти стратегічно — не було організаційного центру. Коли прийшов час діяти водночас, чисельні Facebook-групи не змогли об'єднати свої ресурси в єдине ціле. Акції протесту закінчилися прямо на вулицях. Активісти зізнавались, що в той час, коли протест мав чимало символічних лідерів, йому не вистачало лідерів реальних: «На вулицях був повний хаос, а люди потребували керування» [7].

До того ж прихильники Ахмадінежада активно вдавались до пропаганди — так, в соціальних медіа поширювалось відео, на якому група людей, начебто опозиціонерів, нищить портрет аятоли Хаменеї. І хоча опозиціонери стверджували, що відео сфальсифіковано, воно все одно призвело до певного розколу серед протестантів. Слід зазначити, що іранська влада з самого початку опанувала інструмент соціальних медіа — так, в мережі активно розповсюджувалась інформація, що насправді Неда Султан загинула не від кулі снайпера, а від випадкового пострілу одного з протестантів.

На думку дослідника Близькосхідного центру стратегічних досліджень Мохамеда Алі Мохтаді, влада спромоглась сформувати імідж протесту як антирелігійного та антиісламського. А оскільки більшість учасників протесту належали до світського суспільства та вочевидь відчували себе близькими до західної культури, вони не зуміли отримати симпатію решти іранського суспільства, яке в цілому є дуже релігійним.

Зіграла свою роль і активна підтримка іранських протестів західними країнами — в Ірані, зараженому фобією по відношенню до США, будь-який натяк на зв'язок протестантів з західними державами міг тільки посилити загальну підтримку уряду. Фактично, уряд здійснив вдалу мобілізацію своїх прихильників, використавши емоцію страху перед зовнішньою загрозою.

З цією думкою погоджуються і інші спеціалісти по Близькому Сходу [8]– учасники Twitter-протестів, переважна кількість яких належала до середнього класу, не змогли сформулювати слогани, які б мобілізували бідне населення в містах та селах. Протестний рух закінчився в межах великих міст. «В арабському світі нові медіа виступили скоріше

засобом від стресу, а не механізмом політичних змін», — прокоментував Рамі Кхурі, головний редактор ліванського видання Daily Star.

Наразі в Ірані діє цензура в Інтернеті, одна з жорсткіших в світі після Китаю: закрито доступ до тисяч сайтів, знижена швидкість під'єднання для користувачів. Але головне — в державі діє кіберполіція, яка контролює інформаційний простір. Офіційно завдання цієї установи, яка була сформована і почала діяти одразу ж після акцій протесту, але була оголошена офіційно в січні 2011 року, полягає в запобіганні кіберзлочинності, але фактично — це контроль та запобігання можливих протестів проти влади. Кіберполіція ретельно переглядає всі іранські блоги та сторінки, відстежуючи будь-які спроби критикувати існуючий режим. Користувачам, які були помічені в антидержавній пропаганді, підриві безпеки, приниженні ісламу, переслідуються.

Її діяльність розпочалась зі збору в соціальних медіа фото та відеоматеріалів, на яких були учасники акцій протесту — їхні зображення публікувались на іранських новинних сайтах з проханням допомоги ідентифікувати цих людей. Так, в грудні 2009 року про-Ахмадінежадський новинний сервіс Raja News опублікував 38 фотографій, на яких 65 облич було обведено червоним колом, а пізніше додав ще 47 фотографій, на яких було відмічено близько сотні осіб. За допомогою користувачів сервісу, тих самих блогерів, поліція змогла ідентифікувати та заарештувати більш ніж сорок осіб.

Поліція також розшукувала персональні дані іранців, які живуть за кордоном — профілі у Facebook чи електронні адреси, після чого надсилали їм листи з погрозами, обіцяючи, що у їх родичів в Ірані будуть серйозні проблеми, якщо вони підтримуватимуть «Зелений рух». Поліція створювала в Facebook фальшиві профілі, які постійно вихваляють урядову політику та напрошуються в друзі до іранських користувачів, з тим, щоб бачити приховану інформацію. Голова іранської поліції генерал Ісмаїл Ахмаді Могадам застеріг, що ті, хто закликають в соціальних медіа інших виходити на вулиці «здійснюють більший злочин, ніж ті, хто виходить на вулиці». Офіцери на паспортному контролі в аеропорту Тегерана допитували іранців, які постійно проживають за кордоном, чи мають вони профілі у Facebook, причому ретельно перевіряли їхні контакти в мережі на предмет зв'язків з опозиціонерами.

Іранська влада досить швидко опанувала використання технологій в своїх цілях. Так, чимало іранців отримали SMS від міністра розвідки із наступним застереженням: «Любий громадянине, згідно з інформацією,

яку ми отримали, на тебе вплинула дестабілізуюча пропаганда, яку розповсюджували закордонні мас-медіа. У разі будь-яких незаконних дій або спроби контакту з закордонною пресою, тебе буде звинувачено згідно з Ісламським законом та засуджено».

Проурядовим блогерам було дозволено вдаватися до будь-яких методів, навіть якщо вони заперечували законам шаріату. Так, аятола Алам Ахді заявив під час проповіді в 2010 році, що, оскільки на війні можуть застосовуватися будь-які методи заради перемоги, це означає, що під час війни у кіберпросторі діють те ж самі правила. Проурядова армія хакерів організовує атаки на ворожі режими ресурси — включаючи навіть Твіттер.

Аятола Хаменеї має свою сторінку на Twitter, яка поновлюється буквально відразу ж після його публічних виступів — причому записи ведуться чотирма мовами.

У січні 2012 року кіберполіція зобов'язала всі Інтернет-кафе вилучати паспортні дані у своїх відвідувачів та зберігати їх протягом півроку. Окрім того, власники Інтернет-кафе зобов'язані облаштувати свої заклади камерами спостереження та зберігати записи з них протягом півроку [9]. Офіційна причина таких заходів — боротьба з Інтернет-піратством.

Кожного дня іранська кіберполіція заарештовує якогось з блогерів [10] — як правило, їм висувають відверто сфальсифіковані або безглузді звинувачення, на кшталт «обговорення ісламу у Facebook», причому терміни ув'язнення варіюються від 2 до 15 років, трапляються і смертні вироки. Метою таких акцій, безумовно, є залякування населення. Так, веб-девелопер Саїд Малекпур, громадянин Канади іранського походження, був заарештований у 2008 році за «утримання порнографічних сайтів» та «зневагу до уряду», коли відвідував в Ірані тяжко хворого батька. Насправді Малекпур розробив програмне забезпечення для завантаження та поширення фотографій в Інтернеті. Його було засуджено до смертної кари, але вирок, врешті-решт, відклали із-за постійних протестів канадського уряду. Малекпур публічно на телебаченні розкаювався в тому, що він зробив, але, пізніше, в листі з в'язниці розповів, що зізнання зробив із-за численних погроз та тортур [11].

У жовтні 2012 року кіберполіція заарештувала блогера Сатара Бехешті, звинувативши його в протидії національній безпеці в соціальних мережах — Бехешті критикував іранський уряд в своєму блозі. Він помер в тюрмі, припускається, що від тортурів. Щоправда, його смерть

викликала обурення іранського суспільства, і голова кіберполіції був змушений піти у відставку [12]. Але це не вплинуло на об'єм цензури та державної уваги до соціальних медіа. Також влада Ірану оголосила про намір створити власний Інтернет — халяльну іранську мережу — з тим, щоб остаточно позбавити громадян Ірану західного впливу.

Список використаних джерел:

1. Чичановский А. А. За чертой полета (Нации и народы после развала СССР)/А. А. Чычановський. — М.: Славянский диалог, 2000. — С. 37–66.
2. Khamis S., Vaughn K. Cyberactivism in the Egyptian Revolution/S. Khamis, K. Vaughn//Arab Media and Society. — 2001. — 13. — Pp. 48–50.
3. Shirky C. Here Comes Everybody/C. Shirky//The Power of Organizing Without Organizations. — London: Penguin Press, 2008. — 350 p.
4. Pfeifle M. A Nobel Peace Prize for Twitter?/M. Pfeifle//Christian Science Monitor. — 2009. — July 6. — Pp. 20–22.
5. Morozov E. The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom/E. Morozov. — New York: Public Affairs, 2011. — 409 p.
6. Fleming S. U.S. State Department speaks to Twitter over Iran/S. Fleming//Reuters. — <<http://www.reuters.com/article/2009/06/16/us-iran-election-twitter-usa-idUSWBT01137420090616>>. — 2009. — 16 June.
7. El-Nawawy M., Khamis S. Political Activism 2.0: Comparing the Role of Social Media in Egypt's »Facebook Revolution« and Iran's »Twitter Uprising«/El-Nawawy M., Khamis S.//CyberOrient. — 2012. — Vol. 6, Iss. 1. — P. 18.
8. Sohrabi-Haghighat, Hadi M., Mansouri S. Where's my vote?/International Journal of Emerging Technologies and Society. — 2010. — 1. — Pp. 24–41.
9. Esfandiari G. Iran Announces New Restrictions For Internet Cafes/G. Esfandiari//Persian Letters. — <http://www.rferl.org/content/iran_announces_new_internet_restrictions/24442396.html>. — 2012. — 4 January.
10. Iran Prisoner List//<<http://www.hyperactivist.info/ipr.html>>. — accessed 5 June 2012.

-
11. Dehghan S. K. Iranian web programmer faces execution on porn charges//The Guardian. — <<http://www.guardian.co.uk/world/2011/feb/09/iranian-death-sentence-pornography>>. — 2011. — 9 February.
 12. McDevitt J. Iran sacks cyber police chief over blogger's death in custody//The Guardian. — <<http://www.guardian.co.uk/world/2012/dec/01/iran-police-sacked-blogger-death>>. — 2012. — 1 December.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2013 р.

Кремень Т. В. Организация и властные ограничения протестаного электората

Освещается использование социальных медиа как инструмента политической мобилизации масс на Ближнем Востоке.

Ключевые слова: *человек, политика, культура, электорат, оппозиция, протесты.*

Kremen T. Organization and restrictions of protest electorate by the authorities

Use of social media as an instrument of political mobilization in the Middle East was elucidated.

Keywords: *human, politics, culture, electorate, opposition, protests.*